

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Вступ. Сьогодні економіка України переживає складний стагнаційний період. Відсутність достатніх обсягів оборотних коштів та вільних фінансових ресурсів не дозволяє вітчизняним підприємствам впроваджувати інноваційні технології та підвищити конкурентоспроможність української продукції, з якою можна було б «відвоювати» національний та розширювати присутність на міжнародних ринках. Водночас більшість іноземних інвесторів ухиляється від здійснення інвестицій в українську економіку, а власники українських підприємств також не показують великого бажання вкладати свої кошти у їх оновлення, надаючи перевагу офшорним зонам. І населення України через значне зниження купівельної спроможності не здатне збільшити зі свого боку підтримку національної економіки. Тому без створення сприятливих умов для залучення іноземних та вітчизняних інвестицій забезпечити динамічний розвиток національної економіки неможливо.

Аналіз досліджень зазначеної проблеми. Переважна більшість як зарубіжних, так і українських вчених вважають, що саме створення сприятливого середовища для залучення інвестицій в економіку країни є основою для її успішного функціонування. Свої наукові праці дослідженню зазначеної проблеми присвятили О. Амоша, В. Геєць, А. Грищенко, Б. Данилишин, П. Друкер, В. Ойкен, Дж. М. Кейнс, К. Коїма, С. Кузнець, Р. Лукас, В. Лановий, А. Маршалл, Дж. Мід, Дж. Міль, В. Опарін, В. Пинзеник, Р. Солоу, Дж. Сорос, М. Туган-Барановський, А. Філіпенко, А. Чухно, Й. Шумпетер та ін.

Однак значна кількість публікацій на окреслену тему та рекомендації провідних зарубіжних і вітчизняних вчених щодо створення в Україні сприятливого середовища для залучення інвестиційних ресурсів не спонукали вітчизняних законодавців та урядовців до створення необхідної законодавчо-нормативної бази. Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Відповідно до наведеного метою цієї статті визначено обґрунтування шляхів інвестиційного забезпечення економічного розвитку України.

Сформульована мета передбачає вирішення таких завдань:

дослідження положень теоретичних концепцій та рекомендацій вчених, які створення сприятливого середовища для залучення інвестицій розглядають як основу для забезпечення динамічного розвитку економіки;

проведення аналізу динаміки і структури іноземних та загальних капітальних інвестицій в економіку України;

дослідження досвіду іноземних країн із залучення на свою територію фінансових ресурсів інших країн;

розробка пропозицій для створення сприятливого середовища з метою залучення інвестицій в економіку України.

Результати дослідження. Сьогоднішні економіки промислово розвинутих країн є складними ієрархічними системами, тому управління ними вимагає врахування теоретичних концепцій та закономірностей

їх розвитку. Без такого врахування та вироблення відповідних механізмів управління всі зусилля державних органів та працюючої частини населення будуть марними.

Тому з метою подолання нинішнього періоду стагнації національної економіки Україні необхідно скористатися пропозиціями всесвітньо відомих зарубіжних та вітчизняних вчених щодо створення сприятливого середовища для залучення інвестицій як основи для відродження національної економіки.

Відомий німецький економіст В. Ойкен в основу успішної економічної політики держави покладав створення та удосконалення економічного порядку й проведення політики економічного зростання і розвитку. При цьому цілі та механізми економічної політики держави мають бути спрямовані на реалізацію її соціальної політики, а саме: політики соціальних гарантій, політики ефективної праці, політики самозабезпечення та перерозподілу доходів і власності.

Для цього вчений пропонував чотири регулюючих принципи:

контроль за монополіями з метою недопущення їх появи там, де це можливо, і регулювання там, де вони неминучі;

коригування ринкового механізму розподілу доходів за допомогою фінансової політики (прогресивного оподаткування) без обмеження права підприємця до інвестування;

реалізація соціальної політики, спрямованої на забезпечення мінімального прожиткового мінімуму; захист природних ресурсів від хижацького використання [1, с. 319-320].

При цьому саме в законодавчому обмеженні спекулятивної діяльності монополій та олігополій, посиленні регулюючої функції держави та створенні сприятливого середовища для залучення інвестицій з метою розширення бізнесу та інноваційного оновлення продукції В. Ойкен бачить можливість для успішної реалізації економічної політики держави.

Про те, що саме інвестиції, які можна спрямувати на фінансування інновацій, є основою для подолання економічного відставання України, на прикладі досвіду КНР ще на початку нашого тисячоліття обґрунтував М. Павловський. Протиставляючи модель реформ Китайської Народної Республіки, що базується на інноваційній теорії українського економіста М. Туган-Барановського, на інноваціях та інвестиціях у пріоритетні галузі, «шоковій» моделі Чиказької неоконсервативної школи, вчений зазначав, що в ній головна роль відводиться стабілізації та розвитку виробництва – у повній відповідності до наукового визначення економічних реформ [2, с. 21].

Академік НАН України В. М. Геєць обґрунтував, що для забезпечення економічного зростання України «... необхідно насамперед переспрямувати бюджетні витрати зі споживання на нагромадження шляхом підвищення їх інвестиційної складової за рахунок кратного збільшення фінансування інфраструктурних проектів (без чого неможливий подальший розвиток економіки і зростання майбутніх доходів держави) замість здійсненого секвестру за рахунок, як уже зазначалося, скорочення капітальних витрат» [3, с. 7].

Прямі іноземні інвестиції в економіку України,
на початок року, млрд дол. США

Країни	Роки									
	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Усього	3,9	16,9	21,6	29,5	35,6	40,1	44,8	50,3	54,5	
У тому числі										
Кіпр	0,4	1,6	3,2	5,9	7,6	9,0	10,0	13,3	17,3	
Німеччина	0,2	5,5	5,6	5,9	6,4	6,6	7,1	7,4	6,3	
Нідерланди	0,4	0,9	1,5	2,5	3,2	4,0	4,7	4,9	5,2	
Росія	0,3	0,8	1,0	1,5	1,8	2,6	3,4	3,6	3,8	
Австрія	0,1	1,4	1,6	2,1	2,4	2,6	2,7	3,4	3,4	
Великобританія	0,3	1,2	1,6	2,0	2,2	2,3	2,3	2,6	2,6	
Віргінські Острови	0,2	0,7	0,8	1,1	1,3	1,3	1,5	1,7	1,9	
Франція	0,04	0,1	0,1	1,0	1,2	1,6	2,4	2,3	1,8	
Швеція	0,1	0,1	0,1	1,0	1,3	1,3	1,7	1,8	1,6	
Швейцарія	0,2	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	1,1	
Італія	0,1	0,1	0,1	0,2	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	
США	0,6	1,4	1,4	1,4	1,5	1,3	1,2	1,0	0,9	

Складено за даними джерела [7].

На думку В. П. Кудряшова, «для формування господарського комплексу, який буде здатний наблизитися до рівня розвитку країн, Україна потребує значного збільшення обсягу інвестицій та забезпечення їх раціональної структури [4, с. 49].

Погоджується з цією думкою М. І. Крупка, який зазначає, що «ефективні економічні перетворення неможливі без створення сучасного фінансового сектора, який би мобілізував для господарства інвестиційні ресурси» [5, с. 406].

Отже, всі зазначені автори сходяться на думці, що основою для відродження економічного зростання в нашій країні є сприятливе інвестиційне середовище. Тому, визначаючи стратегію свого подальшого розвитку, Україні слід враховувати, що в основі механізмів, які стимулюватимуть зростання інвестицій, лежить: створення сприятливого інвестиційного клімату, законодавче забезпечення інвестиційної діяльності, правовий захист інвестицій, розробка державних, галузевих та регіональних інвестиційних програм, експертиза та відбір інвестиційних проектів, удосконалення фондового ринку, залучення інвесторів до приватизації, надання державних грантів, пільгове оподаткування інвесторів та здешевлення кредитів. При цьому необхідно враховувати як свій досвід із залучення інвестицій у національну економіку, так і досвід із цього питання інших країн.

У липні 1999 р. з метою підвищення стимулів для суб'єктів, що бажають інвестувати кошти в оновлення національної економіки, був прийнятий Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [6] із передбаченими в ньому фінансовою підтримкою та цільовими субсидіями підприємствам, що виконують проекти технологічних парків. Проте постійна змінюваність зазначеного закону, обмеженість його щодо кола задіяних учасників і проектів та недостатня економічна обґрунтованість пільг для учасників технологічних парків, що впроваджують наукові проекти, засвідчують, що існують значні відмінності між задекларованими та реально наявними в законодавстві України пріоритетами для розвитку науки, і що цілі, які ставилися перед цим законом, не досягнуті.

До того ж, зазначений закон торкався діяльності суб'єктів, які діяли тільки на окремих територіях, тоді як такої підтримки вимагали всі підприємства України.

Проте навіть такий «обмежений» закон посилює зацікавленість іноземних інвесторів у здійсненні інвестицій у економіку України. Немалою мірою саме завдяки цьому закону обсяги прямих іноземних інвестицій в національну економіку зросли з 3,9 млрд дол. США на початок 2001 р. до 16,9 млрд дол. США на початок 2006 р., або в 4,3 рази (табл. 1).

І хоча в 2005 р. пільги щодо сплати ПДВ та податку на прибуток підприємств, надані учасникам технологічних парків, були скасовані, іноземні інвестори, які відчували у попередні роки можливість отримувати в Україні досить високі прибутки, продовжували вкладати свої кошти у вітчизняні підприємства, що сприяло їхньому економічному зростанню.

Тому до початку 2009 (кризового) року іноземні інвестиції в національну економіку зросли до 35,6 млрд грн, або в 9 разів порівняно з аналогічним періодом 2001 р. Однак у наступні роки надходження іноземних інвестицій в економіку України уповільнилося і не перевищувало 12% порівняно з попереднім роком, тоді як, наприклад, у 2006 р. цей показник перевищував 80%.

Ще гірша ситуація спостерігається у зміні протягом досліджуваного періоду структури іноземних інвестицій у національну економіку. Якщо в 2006 р. з інвестицій в 5,5 млрд дол., або 33% від загальної суми іноземних інвестицій в економіку України, перше місце займала Німеччина, а до провідної п'ятірки також входили Кіпр, США, Австрія та Великобританія, то на початок 2013 р. – 17,3 млрд дол., або 32% іноземних інвестицій у національну економіку, вже припадало на Кіпр. При цьому з 2006 по 2013 р. інвестиції з Кіпру в економіку України зросли в 10,8 раза, тоді як інвестиції Німеччини за цей час зросли тільки на 14,5%, Великобританії – в 2,2 раза, Австрії – в 2,4 раза, а США – зменшилися на 36%.

Інші промислово розвинуті країни світу, такі як Франція, Швеція, Швейцарія та Італія, у загальному списку інвесторів в економіку України займали тільки 8-11 місця, а США – 12 місце, за цим показником їх випереджала така країна, як Віргінські Острови.

Це засвідчує, що в умовах поширення світової фінансово-економічної кризи Україна не змогла запропонувати іноземним інвесторам промислово розвинутих країн такі умови, які б заохочували їх до подальшого інвестування своїх коштів у нашу економіку та оновлення української продукції.

Натомість ні для кого не секрет, що інвестиції з офшорних зон, до яких належать Кіпр та Віргінські Острови, є поверненням в Україну спекулятивно виведених з неї вітчизняними олігархами фінансових ресурсів, що було зроблено з метою уникнення оподаткування у власній країні. Зазначене, з одного боку, засвідчує про надмірне неправове прагнення до самозбагачення власників українських підприємств, але з іншого – про їх невпевненість у майбутньому та правовому захисті свого приватного капіталу.

Щодо загальних капітальних інвестицій в економіку України в досліджуваній період, то вони також мали нестабільний характер і залежали від динаміки її розвитку. Так, якщо в докризовий період (2003–2007 рр.) капітальні інвестиції в національну економіку щорічно зростали на 30–50%, то вже в 2008 р. цей показник знизився до 22%, а в 2009 р. було зафіксоване їхнє зменшення на 29% (табл. 2).

Хоча в 2011 р. капітальні інвестиції в економіку України порівняно з попереднім роком зросли на 38%, вже в наступному році цей показник знизився до 13%, що засвідчує насування нових загроз для національної економіки. До того ж протягом досліджуваного періоду більшу частину капітальних інвестицій

в економіку України склали власні інвестиції підприємств та організацій (60-70%). Тоді як на іноземні інвестиції протягом 2002-2012 рр. припадало не більше 5% загального обсягу капітальних інвестицій. Причому цей показник знизився з 4,2% в 2009 р. до 1,7% у 2012 р., або в 2,5 раза.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції в економіку України

Показники	Роки										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Капітальні інвестиції, млрд грн	47	60	89	111	149	223	272	193	189	260	294
Індекси капітальних інвестицій до попереднього року, %	109	129	149	124	134	149	122	71	98	138	113
Частка капітальних інвестицій за рахунок коштів, %:											
державного бюджету	4,5	6,9	11,2	6,1	6,5	6,8	5,7	4,3	5,8	7,1	5,8
місцевих бюджетів	3,5	4,3	4,7	4,2	4,5	4,2	4,6	3,1	3,4	3,4	3,1
підприємств та організацій	70,9	64,0	63,3	59,4	59,8	58,6	59,3	66,1	60,8	58,6	59,7
іноземних інвесторів	4,8	5,0	3,2	4,9	3,4	3,3	3,0	4,2	2,1	2,8	1,7
населення	3,4**	3,0**	2,9**	2,8**	8,1	8,2	7,7	5,3	11,1	7,5	8,8

Складено за даними джерела [7].

* Без коштів населення інвестованих на будівництво власних квартир.

Водночас і видатки державного та місцевих бюджетів України не носили інвестиційної спрямованості, оскільки на частку державного бюджету в загальному обсязі капітальних інвестицій у 2002-2012 рр. (за винятком 2004 р.) припадало не більше 7%, а на частку місцевих бюджетів – не більше 5%.

Тому можна зробити однозначний висновок, що без створення сприятливого середовища для залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій оздоровлення й динамічний розвиток національної економіки неможливі. Це визнано в економічній науці та більшості країн світу. Отже, Україні не потрібно нічого вигадувати, а скористатися в цьому питанні досвідом інших країн.

Так, наприклад, Західна Німеччина з метою відродження після закінчення Другої світової війни національної економіки практично відразу після свого створення стала на шлях надання кредитів не тільки власним експортерам, але й іноземним покупцям. Також Німецька держава гарантувала страхування ризиків своїх експортерів. Уряд взяв на себе відшкодування національним виробникам усіх збитків, у випадку коли вони втрачали можливість виробляти продукцію через те, що іноземні приватні кредитори розорилися, або іноземний партнер-державна організація протягом 6 місяців не зробила оплату авансу, або через зміну політичної ситуації в країні-імпортері [8, с. 44-46].

Зрозуміло що такі дії Німецького уряду були однією із форм залучення іноземних інвестицій, оскільки кредитні ресурси, виділені німецькими банками на придбання німецьких товарів, поверталися назад до Німеччини.

Німецькі законодавці значну увагу приділяють стимулюванню інвестицій. Програми, направлені на поліпшення регіональної економічної структури, наполовину фінансуються державою і наполовину – землями. Кожна земля розробляє план для своєї тери-

торії в рамках загального національного стратегічного плану, обмежуючи територіально райони допомоги і позначаючи основні напрями фінансової допомоги. Райони, у яких здійснюється стимуляційна діяльність, групуються за трьома категоріями, для кожної з них максимальний розмір допомоги при капітальних витратах становить 25, 20, 15%, поза ними – 10% [8, с. 77].

З метою відродження післявоєнної економіки Італії ліберальними урядами цієї країни були відкинуті пропозиції про введення прогресивного податку, конфіскацію майна у тих, хто набув його за часів фашизму, та введення оподаткування рухомого майна пропорційно його кількості. Така політика сприяла надходженню іноземних кредитів, які призначалися для стабілізації валютно-фінансової ситуації в країні [9, с. 33-34].

Цікавим для України є також досвід Китаю. Будучи соціалістичною країною, КНР вибрала свій шлях для залучення іноземних інвестицій. Цьому сприяла ліквідація в 1979 р. державної монополії на зовнішню торгівлю. Для звільнення зарубіжних інвесторів та експортерів від бюрократичної експертизи по всьому Китаю були створені спеціальні економічні зони (зони обробки експорту). Також були запроваджені різноманітні експортні субсидії. Усе це зумовило стрімке зростання іноземних інвестицій. Так, іноземні інвестиції, що були використані, зросли з 0,29 млрд дол. США у середньому в 1979-1982 рр. до 11,01 – у 1992 р., або в 38 разів [10, с. 80-84].

Саме залучення іноземних інвестицій на оновлення своєї економіки дозволило КНР протягом трьох десятиліть забезпечувати середньорічне зростання національної економіки на 10% та вийти сьогодні на лідируючі позиції у світі.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що основою для подолання стагнації та забезпечення динамічного розвитку національної економіки є інвестиційні ресурси. Тому Україні необхідно створити сприятливе середовище для залучення у вітчизняну економіку іноземних та вітчизняних інвестицій. Для цього, використавши зарубіжний досвід, необхідно:

забезпечити державні гарантії і правовий захист економічних інтересів іноземних та вітчизняних інвесторів;

надати пільгу в розмірі 50% від податку на прибуток підприємств суб'єктам господарювання, які отримали його завдяки здійсненню капітальних інвестицій в оновлення свого виробництва та впровадження інноваційних технологій;

відновити повноцінні пільги та розширити роботу вільних економічних зон, особливо в депресивних регіонах;

забезпечити надання безвідсоткових або з низькими відсотками кредитів імпортерам вітчизняної продукції та державне страхування ризиків експортерів.

В окремих випадках, при здійсненні іноземними інвесторами великих інвестицій у національну економіку на тривалій період шляхом купівлі акцій вітчизняних підприємств та створенні нових робочих місць або організації на території України власних виробництв, держава може на 3-5 років повністю звільнити їх від сплати податків, а наступні 3-5 років надати їм 50-відсоткову пільгу.

При цьому будь-які втрати державного бюджету через надання інвесторам податкових пільг будуть

компенсовані збільшенням надходжень після відновлення зростання національної економіки. До того ж залучення додаткових інвестицій в економіку України дозволить створити нові високооплачувані робочі місця та підвищити добробут населення, що і є метою економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Юхименко П. І. Історія економічних учень: підручник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К.: Знання, 2005. – 583 с.
2. Павловський М. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія) / М. Павловський. – К.: Техніка, 2001. – 312 с.
3. Геєць В. М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний спектр) / В. М. Геєць // *Фінанси України*. – 2011. – № 3. – С. 3-18.
4. Кудряшов В. П. Державна підтримка економічного зростання в Україні / В. П. Кудряшов // *Фінанси України*. – 2009. – № 9. – С. 42-53.

5. Крупка М. І. Фінансово-кредитні механізми інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

6. Закон України „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16 липня 1999 р. № 991-XIV із змінами і доповненнями та в редакції Закону України від 12 січня 2006 р. № 3333-IV.

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. ФРГ / Отв. ред. Г. А. Буланов. – М.: Междунар. отношения, 1990. – 128 с.

9. Спессо Р. Итальянская экономика с послевоенных лет до наших дней / Р. Спессо. – М.: Мысль, 1984. – 118 с.

10. Майер Джеральд М. Основні проблеми економіки розвитку / Джеральд М. Майер, Джеймс Е. Раух, А. Філіпченко. – К.: Либідь, 2003. – 688 с.

О. В. Воловодова

канд. соціол. наук
м. Донецьк

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ – УМОВА ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

Згідно з підсумковим документом Генеральної асамблеї ООН, прийнятим у 2000 р., - "Декларації тисячоліття", - у якому сформульовано цілі сталого розвитку, а також підсумковим документом, прийнятим у 2012 р. на конференції ООН зі сталого розвитку "Ріо+20", - "Майбутнє, яке ми обираємо", - реалізація соціальної складової сталого розвитку передбачає перш за все ліквідацію бідності, голоду, покращення стану малозабезпечених людей та тих, що опинились у важкій життєвій ситуації [1; 3].

У підсумковому документі конференції ООН "Майбутнє, яке ми обираємо" зазначається необхідність створення таких умов, "щоб плодами розвитку користувались всі верстви населення ... і щоб до нього було залучено все суспільство" [1, п. 31]. Це потребує залучення до процесів сталого розвитку і активної участі в них різних зацікавлених сторін, серед яких: місцеві громади, неурядові організації, люди похилого віку, інваліди тощо. Необхідно добиватись "їх активного залучення у процеси, які сприяють виробленню рішень, плануванню й реалізації стратегій і програм в області сталого розвитку" [1, п. 43], а також "підвищення узгодженості, покращення координації, недопущення дублювання зусиль" [1, п. 75] у процесі співпраці.

Обов'язкова участь структур громадянського суспільства як суб'єктів сталого розвитку та доцільність їх взаємодії з іншими суб'єктами закріплена в усіх базових документах з питань сталого розвитку, прийнятих світовою спільнотою [1; 2; 4; 5].

Учасники саміту "Ріо+20", виходячи з того, що для забезпечення сталого розвитку необхідним є "укріплення та реформування інституційних рамок" [1, п. 76], у підсумковому документі "Майбутнє, яке ми обираємо" заявили "про свою рішучість укріпляти інституційні рамки сталого розвитку, які будуть, зокрема, ... розширювати участь громадянського су-

спільства..." [1, п. 76]. У цьому документі відзначається також "важливість усунення причин бідності і вирішення обумовлених нею проблем шляхом здійснення комплексних, скоординованих і послідовних стратегій на всіх рівнях" [1, п. 107]. Відносно місцевого рівня це потребує використання комплексного підходу до планування і створення таких, що стало функціонують, міст та населених пунктів міського типу, в тому числі шляхом підтримки місцевої влади, підвищення рівня інформованості громадськості та розширення масштабів участі міських жителів, у тому числі бідних, у процесах прийняття рішень" [1, п. 134]. Важливим заходом є також підтримка місцевих ініціатив, які мають бути спрямовані "на забезпечення мінімального рівня соціального захисту для всіх громадян" [1, п. 156].

Однією з основних причин бідності в західних країнах визнається нездатність людей впливати на владу, їх безправ'я як наслідок неучасті у процесах прийняття управлінських рішень. Визнання даного факту призвело до того, що в цих країнах у процесі подолання бідності беруть активну участь люди, які проживають на одній території і мають спільні проблеми і потреби, тобто місцеві спільноти/общини [10; 11; 12; 13].

Завдяки просуненню ініціатив бідних, залученню їх шляхом демократії прямої дії до процесу прийняття рішень і співпраці з іншими суб'єктами розвитку соціально незахищені люди отримують можливість здійснювати певний контроль за ресурсами забезпечення власної життєдіяльності.

Участь членів общин у процесах подолання бідності та забезпечення сталого розвитку в західних країнах здійснюється головним чином за рахунок підтримки з боку держави, регіональних та (або) муніципальних органів влади, фондів (донорських організацій), наукових установ, різноманітних неурядових